

Artikel

Kemiskinan Digital dalam Kalangan Peniaga di Kawasan Luar Bandar: Suatu Kajian Kes di Kota Belud dan Kudat Sabah

(Digital Poverty among Entrepreneurs in Rural Areas: A Case Study in Kota Belud and Kudat, Sabah)

Nur Firzana Binti Rosman* & Kee Y Sabariah Binti Kee Mohd Yussof

Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Malaysia Sabah (UMS), 88400 Kota Kinabalu, Sabah, Malaysia

*Pengarang Koresponden: nurfirzana94@gmail.com

Abstrak: Pandemik COVID-19 yang menular di Malaysia secara tidak langsung telah mempercepatkan penggunaan teknologi digital dalam kalangan peniaga sekitar luar bandar Sabah. Pelaksanaan Perintah Kawalan Pergerakan (PKP) telah menyebabkan peniaga wajib mematuhi arahan kerajaan dengan menutup premis jualan mereka. Perkara ini telah menyebabkan peniaga mengalami kerugian dan perlu mencari alternatif bagi meneruskan perniagaan dan memastikan penjanaan pendapatan secara berterusan. Pada masa kini, peranan teknologi digital bukan sahaja mampu mentransformasikan peniaga luar bandar malah mampu membantu peniaga untuk terus bertahan dalam perniagaan. Objektif kajian ini adalah untuk mengenal pasti kemiskinan digital yang berlaku dalam kalangan peniaga luar bandar dan menjelaskan halangan yang dihadapi oleh peniaga luar bandar dalam berhadapan isu kemiskinan digital di kawasan Kota Belud dan Kudat, Sabah. Kajian ini telah menemu bual sebanyak enam (6) orang peniaga di sekitar kawasan Kota Belud dan Kudat, Sabah dengan menggunakan kaedah temu bual secara mendalam. Hasil kajian mendapati peniaga luar bandar berhadapan dengan isu kemiskinan dalam kategori kaya digital dan terhubung, ini kerana kesemua informan tidak mempunyai masalah untuk menggunakan teknologi Internet untuk bersosial, mencari informasi terkini, malah ada dalam kalangan mereka yang kerap melakukan transaksi jual-beli atas talian. Namun walaupun semasa PKP para peniaga mengalami kerugian yang sangat besar, tidak banyak daripada kalangan mereka mencuba untuk mengubah landskap perniagaan mereka daripada berniaga secara tradisional kepada atas talian, sedangkan pihak kerajaan memberi banyak bantuan untuk menggalakkan peniaga memasuki perniagaan digital.

Kata kunci: kemiskinan digital, peniaga luar bandar, perniagaan atas talian, Pasar Tamu, Covid-19

Abstract: Indirectly, the COVID-19 pandemic in Malaysia has accelerated the adoption of digital technology among rural Sabah shop owners. In addition, due to the implementation of the Movement Control Order (MCO), retailers must comply with government directives by closing their retail locations. This has resulted in losses for entrepreneurs, who must seek alternatives to continue their operations and ensure continuous revenue generation. Today, the role of digital technology is capable of transforming rural entrepreneurs and assisting them in remaining in business. This study aims to identify digital poverty among rural entrepreneurs and explain the obstacles rural entrepreneurs face in Kota Belud and Kudat, Sabah, as a result of digital poverty. In-depth interviews were conducted with six (6) entrepreneurs in the vicinity of Kota Belud and Kudat, Sabah. The findings revealed that rural entrepreneurs in the digitally affluent and connected category face the issue of poverty, as all informants have no trouble using Internet technology to socialise and find the most recent information. Some of them regularly conduct online shopping transactions. However, even during the MCO, entrepreneurs suffered enormous losses, and few had problems changing their business landscape from traditional to digital, despite the government's efforts to encourage entrepreneurs to enter the digital business.

Keywords: digital poverty, rural entrepreneurs, online business, Pasar Tamu, Covid-19

Pengenalan

Perniagaan atas talian pada masa kini semakin mendapat tempat dalam kalangan masyarakat dalam negara Malaysia, perkara ini seiring dengan pengaruh revolusi industri 4.0 yang memperlihatkan ledakan dalam teknologi digital sebagai sebuah platform baru untuk bekerja, bahkan teknologi digital ini semakin rancak digunakan dan mendapat sambutan ketika pandemik COVID-19 yang telah memaksa sebahagian sektor pekerjaan untuk bekerja dari rumah. Perkara ini turut dirasai oleh golongan peniaga di luar bandar apabila mereka terpaksa menutup premis perniagaan mereka semasa Pelaksanaan Kawalan Pergerakan (PKP) dan telah memberi kesan kepada peniaga-peniaga pasar Tamu untuk mengekalkan perniagaan mereka (Jaratin Lily et al., 2021), malah ada juga yang turut mengalami kerugian akibat tidak mampu menjana pendapatan semasa aktiviti pasar tamu ditutup buat sementara waktu. Justeru itu perniagaan atas talian merupakan suatu alternatif yang boleh diterokai oleh peniaga kerana ia membolehkan kelangsungan jangka panjang kepada sesebuah perniagaan untuk bertahan dan menjadikan platform digital sebagai alat intervensi dalam perniagaan semasa berhadapan dengan pandemik COVID-19 (Sharples, 2020). Perkara ini disokong melalui sebuah kajian daripada Rashid et al., (2021) yang dijalankan ke atas peniaga luar bandar di kawasan Pulau Pinang, Malaysia, penyertaan perniagaan atas talian semasa pandemik COVID-19 telah membantu peniaga-peniaga kecil ini untuk meningkatkan pendapatan jualan mereka, penyertaan perniagaan atas talian juga mempunyai potensi untuk menambah baik landskap perniagaan sedia ada dengan mengekalkan perniagaan mereka.

Namun tidak semua golongan peniaga luar bandar mampu beradaptasi dengan perubahan tersebut, berdasarkan kajian lepas Abdul Rashid (2016), Katz (2020), Shahlal et al. (2021) peniaga luar bandar mempunyai masalah untuk beradaptasi dengan teknologi digital dan komunikasi. Berdasarkan kajian lepas jelas menunjukkan kawasan pedalaman Sabah mengalami masalah capaian Internet sehingga menyebabkan masyarakat setempat di kawasan luar bandar yang terjejas tidak berpuas hati dengan kemudahan infrastruktur sedia ada, hasil kajian turut mendapati statistik penggunaan Internet dalam kalangan peniaga luar bandar menurun (Adnan & Samuri, 2019) dan perkara ini jelas memperlihatkan bahawa peniaga luar bandar mengalami isu kemiskinan digital kerana tidak dapat menggunakan teknologi digital dan maklumat secara maksimum. Terdapat dua persoalan yang timbul dan ingin diterokai dalam kajian ini, pertama adalah untuk mengenal pasti kategori kemiskinan digital yang berlaku dalam kalangan peniaga luar bandar, kedua adalah menjelaskan halangan yang dihadapi oleh peniaga luar bandar dalam berhadapan isu kemiskinan digital di kawasan Kota Belud dan Kudat, Sabah.

Sorotan Literatur

Konsep ini telah diperkenalkan oleh Barrantes (2007) yang mentakrifkan kemiskinan digital sebagai kekurangan teknologi maklumat dan komunikasi (ICT) dan ia mungkin merupakan ciri-ciri terhadap mana-mana segmen penduduk, sama ada miskin daripada segi ekonomi atau tidak. Kemiskinan digital turut memberi gambaran terhadap keterbatasan seseorang individu dalam mengakses dan menggunakan ICT, perkara ini tidaklah semata-mata disebabkan oleh keadaan ekonomi seseorang kerana ia juga berkait rapat dengan ketidakmampuan seseorang individu dalam memiliki ilmu pengetahuan untuk menggunakan teknologi (Susanto, 2016). Kemiskinan digital turut mengkaji literasi ICT yang melihat orang yang miskin daripada segi ekonomi tidak semestinya mempunyai pengetahuan yang rendah terhadap ICT, begitu juga dengan orang yang buta ICT di mana mereka tidak semestinya miskin daripada segi ekonomi bahkan mereka ini mungkin berada dalam keadaan berkecukupan tetapi tidak terlalu terdedah dengan pengetahuan dalam menggunakan ICT (Barrantes, 2007). Terdapat empat kategori kemiskinan digital yang diperkenalkan oleh Barrantes (2007) seperti yang diberikan dalam jadual 1.

Jadual 1. Kategori kemiskinan digital

Kategori Kemiskinan Digital	Huraian
<i>Extremely Digitally Poor</i>	Teknologi digital dan komunikasi hanya digunakan untuk menerima informasi kerana tidak mempunyai akses
<i>Digitally Poor</i>	Telah menggunakan peranti seperti televisyen, radio dan telefon tetapi untuk berkomunikasi sahaja walaupun mempunyai akses Internet.
<i>Connected</i>	Mempunyai akses Internet tetapi penggunaan teknologi digital dan komunikasi yang pasif kerana menggunakan hanya untuk berkomunikasi dan mencari informasi.
<i>Digitally Wealthy</i>	Penggunaan secara aktif dan sering menggunakan Internet untuk melakukan transaksi jual beli secara atas talian, menggunakan perkhidmatan <i>e-kerajaan</i> , <i>e-perniagaan</i> dan mampu menghasilkan kandungan media digital.

Sumber: Barrantes (2007) dan Susanto (2016)

Berdasarkan jadual di atas, kemiskinan digital dapat dibahagikan kepada empat kategori dan menurut Barrantes (2007) keempat-empat kategori ini mampu dipengaruhi oleh umur, tahap pendidikan, prasarana kemudahan dan ilmu pengetahuan serta kemahiran seseorang individu. Bagi individu yang mempunyai keterbatasan dalam penggunaan teknologi digital dan komunikasi disebabkan oleh faktor usia dan kemampuan untuk mempelajarinya dipanggil sebagai *extremely digitally poor*, keadaan ini telah menyebabkan golongan ini hanya mampu menerima informasi sahaja. Manakala bagi individu yang mempunyai akses untuk memiliki alat media komunikasi seperti peranti telefon tetapi tidak dapat memaksimumkan penggunaannya, kerana keterbatasan kemampuan sehingga menyebabkan penggunaan ICT hanya untuk menerima informasi dan berkomunikasi saja dipanggil sebagai *digitally poor*. *Connected* pula merujuk kepada individu yang mempunyai tahap ekonomi baik kerana memiliki akses terhadap Internet namun penggunaannya bersifat pasif dan terbatas dalam ICT kerana hanya menggunakannya untuk menerima informasi dan berkomunikasi. Berbeza dengan kategori *digitally wealthy* yang mana individu ini tidak mempunyai halangan seperti memiliki alat komunikasi dan mempunyai kemampuan ilmu pengetahuan dan kemahiran untuk mengakses Internet secara aktif, selain itu golongan ini mampu melakukan transaksi serta interaksi atas talian dan mengambil manfaat dari berbagai-bagai perkhidmatan digital seperti e-perniagaan dan membuat kandungan media digital (Barrantes, 2007; Susanto, 2016). Berdasarkan beberapa kajian lepas, terdapat dua halangan utama kepada seseorang individu dalam berhadapan isu kemiskinan digital terutamanya kepada golongan peniaga di luar bandar.

Antara perkara utama yang menyebabkan peniaga luar bandar tidak mampu menggunakan ICT adalah ketidakmampuan beradaptasi dengan perubahan teknologi semasa kerana dalam era teknologi digital dan komunikasi ini, perkembangan ICT berjalan dengan cepat, peniaga khususnya luar bandar perlu cepat dalam beradaptasi dengan perubahan semasa, tidak dinafikan bukan mudah untuk seseorang individu beradaptasi dengan suatu perkara yang baru, walaupun mempunyai peluang untuk melakukan transformasi dalam perniagaan mereka, namun sifat tidak mahu berubah boleh menjadi penghalang kepada diri peniaga untuk tidak mempelajari hal tersebut (Huang dan Cox, 2014). Ini kerana peniaga luar bandar lebih memilih untuk menggunakan ICT hanya sekadar untuk bersosial kerana kekurangan pengetahuan apabila menggunakan ICT untuk menyertai perniagaan atas talian (Lekhanya, 2018). Selain itu, peniaga luar bandar turut mempunyai persepsi negatif akibat pernah ditipu semasa melakukan urusan jual beli atas talian sehingga mereka sukar untuk menerima teknologi internet dan komunikasi (Rozmi et al., 2020). Peniaga luar bandar turut berhadapan dengan masalah kekurangan ilmu pengetahuan serta kemahiran teknologi, perlu diakui ilmu pengetahuan dan kemahiran amat penting kerana ia mampu memberikan gambaran awal kepada peniaga mengenai pasaran perniagaan yang diperlukan pelanggan, terlebih lagi pada era pandemik-19 penyertaan perniagaan atas talian memerlukan peniaga mempunyai ilmu pengetahuan mengenai persekitaran dalaman dan luaran agar mampu mencetuskan idea-idea kreatif dalam perniagaan (Che Senik dan Jamaludin, 2021).

Selain itu, pengetahuan dan kemahiran dapat membantu peniaga untuk memahami dan menyesuaikan diri menggunakan teknologi digital, kerana menurut Aleksandra (2021) masyarakat luar bandar di Ukraine berhadapan dengan masalah tahap kemahiran rendah sehingga berlakunya jurang ilmu pengetahuan yang sangat besar. Justeru itu, penggunaan ICT oleh peniaga mampu memberikan peluang yang lebih baik dalam usaha mengembangkan perniagaan mereka.

Metodologi

Kajian ini telah menggunakan kaedah kualitatif dengan menggunakan pendekatan penggunaan kajian kes dengan memilih peniaga-peniaga luar bandar yang berniaga di kawasan Pasar Tamu Kota Belud dan Pasar Tamu Kudat. Peniaga-peniaga yang terlibat ialah merupakan peniaga yang telah berniaga di Pasar Tamu sebelum PKP dilaksanakan akibat COVID-19. Kaedah pengumpulan data yang digunakan dalam kajian ini ialah temu bual semi berstruktur, pengkaji telah membina soalan-soalan temu bual terlebih dahulu sebagai panduan dalam menjalankan penyelidikan. Namun dalam pada masa yang sama pengkaji memberi ruang kepada informan untuk memberi jawapan secara terbuka agar lebih banyak soalan-soalan baru yang dapat diberikan secara lebih terperinci kepada informan tersebut. Kaedah persampelan yang digunakan ialah persampelan bertujuan di mana demografi informan dipilih berdasarkan ciri-ciri tertentu seperti peniaga yang telah menjalankan perniagaan di tapak Pasar Tamu Kota Belud dan Kudat sebelum PKP dilaksanakan dan kajian ini tidak tertumpu kepada peniaga dalam satu-satu sektor perniagaan asalkan peniaga-peniaga ini berniaga di kawasan Pasar Tamu dan seramai enam (6) orang peniaga luar bandar yang telah di temu bual, iaitu tiga (3) orang peniaga dari Kota Belud dan tiga (3) dari Kudat.

Analisis tematik telah digunakan untuk menganalisis data yang telah dikumpulkan, data tersebut disusun menjadi tema berkaitan dengan sub-pertanyaan untuk dianalisis. Bagi memastikan penyelidikan ini mematuhi prinsip dan prosedur etika dalam menjalankan kajian seperti yang dijelaskan oleh Bryman (2012), sebelum memulakan sesi temu bual, pengkaji akan memastikan informan faham tujuan kajian dilaksanakan, sepanjang sesi temu bual akan dirakam dan pengkaji turut memaklumkan kepada informan bahawa segala maklumat yang diberikan oleh Informan akan dipastikan kerahsiaannya dan memastikan hasil transkrip temu bual bersesuaian dengan pernyataan yang telah diberikan oleh Informan. Seterusnya dalam kaedah memproses dan menganalisis data, proses pertama yang dilakukan oleh pengkaji adalah mentranskripsikan data hasil temu bual yang telah dijalankan bersama informan daripada rakaman audio ke dalam Microsoft Word yang mengandungi perkataan demi perkataan atau verbatim. Seterusnya pengkaji telah melakukan proses pengekodan secara manual dan mengenal pasti tema-tema utama yang penting dalam perbualan bersama informan, setelah itu tema-tema akan disusun dan dinilai berdasarkan kesesuaian objektif kajian.

Hasil Kajian dan Perbincangan

Dalam bahagian ini, pengkaji akan mengabung hasil kajian dan perbincangan dengan membahagikan kepada dua tema iaitu tema pertama untuk menjawab persoalan pertama untuk berkaitan kategori kemiskinan digital yang berlaku dalam kalangan peniaga luar bandar dengan melihat demografi dan kategori kemiskinan digital yang dihadapi oleh peniaga tersebut. Tema kedua adalah untuk menjelaskan halangan kepada peniaga luar bandar di kota Belud dan Kudat untuk menyertai perniagaan atas talian sepanjang pelaksanaan awal PKP.

1. Latar belakang dan Kategori *Digital Wealthly* dan *Conneted* dalam kalangan Peniaga Luar Bandar di Kota Belud dan Kudat Sabah

Hasil analisis temu bual yang telah dijalankan ke atas peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud dan Kudat Sabah mendapati keenam-enam (6) peniaga luar bandar berumur di antara sembilan belas (19) tahun sehingga empat puluh tahun (40). Hal ini menunjukkan peniaga-peniaga datang daripada pelbagai peringkat generasi, tidak hanya golongan tua sahaja berniaga di kawasan Pasar Tamu, malah golongan muda juga ada yang menceburkan diri dalam perniagaan tradisional yang masih menjalankan aktiviti perniagaan secara bersemuka seperti di pasar tamu. Kesemua peniaga memperoleh pendidikan yang cukup baik kerana tidak ada seorang pun peniaga tidak mempunyai pendidikan, Informan 2, 3, dan 6 menghabiskan pendidikan sehinggalah Sijil Pelajaran Malaysia (SPM), seterusnya Informan 4, 5 sehingga peringkat Penilaian Menengah Rendah (PMR) dan Informan 1 sehingga peringkat tingkatan empat.

Jenis perniagaan yang dijalankan oleh peniaga turut berbagai-bagai jenis seperti menjual makanan, sayuran serta buah-buahan, benih sayur dan kosmetik dan ubat-ubatan. Walaupun begitu kesemua perniagaan yang mereka jalankan hanyalah berskala kecil sahaja. Semasa PKP, Informan 1, 2, 3 dan 4 menyatakan mereka tidak menyertai perniagaan atas talian walaupun terpaksa menutup aktiviti perniagaan dan mengalami kerugian, manakala Informan 3 dan 6 mengakui pada peringkat awal PKP dilaksanakan, mereka ada mencuba untuk menyertai perniagaan atas talian, namun disebabkan tiada sambutan dan berhadapan dengan pelbagai halangan maka mereka mengambil keputusan untuk tidak meneruskan perniagaan atas talian dan hanya duduk di rumah sahaja sehingga aktiviti perniagaan di pasar tamu dibenarkan semula. Sedangkan PKP yang dilaksanakan telah memberi impak besar kepada perniagaan peniaga kecil dan memerlukan mereka untuk mengeksploitasi peluang dengan memulakan perniagaan atas talian. Ini kerana pandemik COVID-19 yang berlaku telah menyebabkan landskap persekitaran perniagaan mengalami perubahan kerana terpaksa menutup premis perniagaan dan aktiviti pembelian turut berubah yang mana kebanyakan individu mula melakukan pembelian secara dalam talian (Mohd Makhbul et al., 2021).

Jadual 2. Demografi Peniaga Luar Bandar Di Kawasan Kota Belud dan Kudat.

	Kota Belud			Kudat		
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4	Informan 5	Informan 6
Umur	32	19	25	43	25	40
Pendidikan	Tahun	Tahun	Tahun	Tahun	Tahun	Tahun
Jenis Perniagaan	Tingkatan 4	SPM	SPM	PMR	PMR	SPM
Alternatif Perniagaan semasa PKP fasa pertama	Kuih-muih Tradisional	Kosmetik dan ubat-ubat tradisional	Sayur-sayuran	Jagung bakar dan Kraf tangan	Sayur-sayur dan Buah-buahan	Benih Sayur
	Tiada	Tiada	Berniaga atas talian (3 hari)	Tiada	Tiada	Berniaga atas talian (1 minggu)

Bagi kategori kemiskinan digital, berdasarkan jadual di atas kesemua peniaga tidak mempunyai masalah untuk menggunakan teknologi maklumat dan komunikasi (ICT). Walaupun hanya Informan 1 sahaja yang berada di kategori *Digitally Wealthy* kerana pernah melakukan transaksi jual-beli atas talian, manakala Informan 2, 3, 4, 5 dan 6 berada dalam kategori *Connected* kerana hanya sekadar menggunakan ICT secara pasif kerana hanya menggunakan platform media sosial untuk berhubung dengan rakan-rakan mereka dan mendapatkan informasi semasa dalam dan luar negara sahaja. Namun perkara tersebut boleh dipengaruhi oleh keadaan kehidupan peniaga yang mana mereka hidup di kawasan luar bandar yang mengalami kekurangan daripada segi pembangunan dan tinggal di lokasi terpencil sehingga menyebabkan mereka menggunakan media sebagai pintu gerbang untuk menjadikan penghubung mereka dengan dunia luar (Abdul Karim, 2019). Oleh itu dapat dilihat mereka tidak mempunyai masalah mengakses Internet dan menggunakan ICT, tetapi penggunaan mereka terbatas kerana hanya untuk melayari media sosial dan mencari informasi, walaupun mereka mempunyai peluang untuk menyertai perniagaan atas talian semasa pelaksanaan PKP yang boleh membantu meningkatkan pendapatan dan mengurangkan kerugian mereka (Sharples, 2020, Rashid et al., 2021) semasa aktiviti perniagaan Pasar Tamu di tutup, tetapi peniaga-peniaga tersebut tidak mengambil peluang berkenaan. Hasil temu bual kepada peniaga yang berada dalam kategori *Connected* ini menyatakan, mereka takut untuk melakukan transaksi jual-beli atas talian disebabkan tidak tahu bagaimana untuk melakukan transaksi pembayaran atas talian, selain itu mereka perlu mengambil sendiri barang di pusat penghantaran di Pekan dan takut menjadi mangsa penipuan seperti barang tidak sampai serta produk yang dibeli tidak seperti yang mereka inginkan.

Jadual 3. Kategori Kemiskinan Digital Dalam Kalangan Peniaga Luar Bandar Di Kawasan Kota Belud dan Kudat

	Kota Belud			Kudat		
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4	Informan 5	Informan 6
<i>Digitally Wealthy</i>	✓					
<i>Connected</i>		✓	✓	✓	✓	✓

2. Ketidakmampuan Peniaga Luar Bandar di Kota Belud dan Kudat Beradaptasi dan Berinovasi dalam Perniagaan serta Kekurangan Ilmu Pengetahuan dan Kemahiran

Walaupun pandemik COVID-19 mampu mengubah landskap perniagaan daripada landskap perniagaan tradisional kepada landskap perniagaan atas talian, namun tidak semua peniaga mampu melakukan pengadaptasian dan berinovasi sedemikian kerana untuk bertindak balas dengan keadaan persekitaran yang sangat mencabar dan ketidakpastian pastinya memberi tekanan kepada peniaga luar bandar yang hanya menjalankan perniagaan berskala kecil dan sumber-sumber yang terhad (Che Senik dan Jamaludin, 2021). Berdasarkan pengalaman Informan 1 dan 3 yang berniaga di kawasan Pasar Tamu Kota Belud, menyatakan lebih selesa berjualan secara tradisional kerana merasakan pendapatan berniaga atas talian tidak sebanyak pendapatan berniaga di Pasar Tamu, walaupun Informan 1 belum pernah menyertai untuk berniaga atas talian, manakala Informan 3 sudah mempunyai pengalaman berniaga atas talian. Informan 1 turut merasakan perniagaan atas talian dengan menggunakan COD atau *Cash On Delivery* yang memerlukan mereka menghantar produk jualan kepada pelanggan akan berhadapan dengan kesukaran kerana keadaan geografi kawasan tempat tinggal mereka yang berada di kawasan pedalaman. Informan 3 turut menyukai cara perniagaan tradisional yang mana pelanggan datang dan lihat sendiri produk jualan yang mereka ingin beli daripada peniaga sendiri perlu membawa barang jualan melalui kenderaan. Beradaptasi dengan perniagaan atas talian memerlukan peniaga untuk mengubah strategi perniagaan seperti menggunakan sistem tempahan COD, namun perubahan perniagaan ini memberi cabaran kepada peniaga kerana perlu menghantar pesanan tempat waktu, pembatalan pesanan pada saat akhir, pertukaran lokasi urus niaga saat akhir dan kesukaran mencari lokasi pelanggan (Daud dan Jagy Ferdhaous, 2021)

“Kalau macam beginikan ramailah yang membeli, kalau mPEacam online itu kan memang kuranglah. Kalau disini keselesaan dia, kau datang kau susun kuih tunggu orang beli lah, kalau online tu kau menghantar lagi bukan satu tempat jak kan misalnya orang di Kota belud lepas tu di sana lagi, masuk-masuk tempat lagi”

(Informan 1, 32 Tahun)

“Menguntungkan lagi berjual yang offline punyalah macam berjumpa di pasar begitu. Sebab kalau kami kan berjual sayur jadi pelanggan tu mahu tengok tu sayur fresh atau tidak jadi bagus dorang tengok sendiri daripada nanti sudah COD lepas tu tidak jadi beli, mahu angkat-angkat lagi tu sayur di kereta nahh jadi bagus dorang datang sendirilah. Pernah juga sudah kami bawa lepas tu orang yang mahu beli tidak jadi beli”

(Informan , 25 Tahun)

Manakala menurut Informan 2, beliau mengakui tidak berminat untuk menceburkan diri dalam bidang perniagaan atas talian kerana selesa melakukan aktiviti perniagaan secara tradisional. Walaupun beliau mahu memulakan perniagaan atas talian semasa PKP kerana tidak mempunyai apa-apa aktiviti dan perniagaan Pasar Tamu masih ditutup, namun ketiadaan minat yang timbul dalam diri beliau telah menyebabkan Informan 2 hanya berdiam diri di rumah tanpa melakukan sebarang aktiviti perniagaan. Hal ini menunjukkan bahawa peniaga kekurangan motivasi dan mempunyai kesedaran mengenai faedah dan peluang yang mereka dapat apabila beradaptasi dengan perniagaan atas talian. Ini kerana untuk memasuki bidang pekerjaan yang baharu seperti menceburkan diri dalam perniagaan atas talian perlu adanya galakkan dan motivasi yang tinggi agar peniaga luar bandar berani untuk mengambil risiko dalam memulakan aktiviti penjana pendapatan baharu seperti perniagaan atas talian dan mengubah bentuk jualan produk mereka (Hassan dan Siwar, 2021).

Dalam era pandemik juga memerlukan peniaga untuk mempunyai kesedaran supaya mampu melihat peluang baharu dalam perniagaan atas talian dan mampu menggunakan teknologi untuk membuat penambahbaikan terhadap perniagaan mereka kerana telah banyak peniaga yang membuktikan kejayaan dan memperoleh pendapatan tinggi apabila mereka menceburkan diri dalam perniagaan atas talian (Abdul Hamid, 2021).

“Saya ini sebenarnya tidak minat bah sebenarnya menjual-jual online, saya lebih suka menjual di tamu, menjual pun time PKP tidak dapat jadi tidak tahu mahu buat apa kan itulah kami mahu menjual di online tapi lebih suka menjual beginilah dari online”.

(Informan 2, 19 Tahun)

Seterusnya, bagi peniaga luar bandar yang berniaga di kawasan Pasar Tamu Kudat, Informan 4 mengakui apabila berniaga di Pasar Tamu beliau mempunyai masa fleksibel dan apabila ingin berniaga, beliau hanya perlu membuka gerai dan menunggu pelanggan datang berbanding perniagaan atas talian yang memerlukan peniaga untuk sentiasa mempunyai data Internet kerana segala urusan niaga berlalu melalui atas talian. Manakala Informan 5 menyatakan bahawa beliau memang pernah terfikir untuk menyertai perniagaan atas talian, tetapi ketiadaan kenderaan untuk memudahkan urusan mereka semasa membuat COD telah menyebabkan mereka tidak mampu menyertai perniagaan atas talian. Tidak dapat dinafikan, kepentingan Internet dan kenderaan bagi peniaga memulakan perniagaan atas talian amatlah penting. Namun lokasi kediaman peniaga yang terletak jauh di pedalaman menyebabkan mereka sukar mendapat capaian Internet sehingga menyukarkan peniaga luar bandar yang sudah terbiasa menjalankan perniagaan secara tradisional, manakala dalam perniagaan atas talian, sistem tempahan COD memang menjadi pilihan masyarakat setempat yang mengharuskan peniaga untuk menghantar pesanan ke lokasi pelanggan (Daud dan Jagy Ferdhaous, 2021), oleh itu ketiadaan kenderaan yang dimiliki peniaga pasti menyukarkan keadaan mereka.

“Saya ikut kata hati saya, yang inilah yang saya punya bisnes sekarang, habis kalau online tu dia guna...aku pun tidak tahu macam mana mahu cakap, dia guna data bah kalau tiada data terus tidak dapat berniaga, kalau begini ada line tiada line boleh saja terus berniaga tetap jalan jadi kita tunggu saja ada customer atau tiada”

(Informan 4, 43 Tahun)

“Kalau online itu ada juga kami terfikir tapi itulah ada risikonya sebab macam kami ini tiada kenderaan sendiri. Kalau berniaga online ini kami perlu ada kenderaan ini sendiri sebab ibaratnya orang mesti ada pengalaman-pengalaman yang lain dululah sebab disinikan dia banyak tempat bah bukan nya macam satu kampung satu sahaja sebab dia macam berkampung-kampung. Kalau macam saya kan, saya mahu ikuti juga orang berniaga online tapi itulah dari satu sisi kami tiada kenderaan sendiri”

(Informan 5, 25 Tahun)

Kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran yang dimiliki oleh Informan amat jelas, disebabkan oleh perniagaan atas talian merupakan sebuah medium yang baharu kepada peniaga luar bandar, maka kursus-kursus yang memberi ilmu pengetahuan serta kemahiran amatlah penting kepada mereka. Namun menurut Informan 1, 2 dan 3, mereka tidak menerima apa-apa tawaran kursus percuma daripada mana-mana pihak, sedangkan kerajaan telah memperuntukkan sebanyak RM 28 juta untuk membangunkan Pelan Strategik Pendigitalan (PSP) yang bertujuan untuk merangkumi pemantapan perkhidmatan digital bersepadu dan komprehensif, pengukuhan infrastruktur digital berasaskan teknologi terkini dan selamat untuk digunakan, pemerkasaan pembudayaan dan profesionalisme teknologi maklumat (ICT) dan tadbir urus teknologi digital dan komunikasi bersifat meliputi semua hal dan mampu mencapai prestasi yang baik (Osman, 2021). Namun perkara ini masih belum sampai kepada peniaga-peniaga yang berniaga di kawasan Kota Belud Sabah. Informan 1 dan 2 turut menyatakan minat untuk menyertai kursus ICT tetapi meminta ia dilakukan secara bersemuka agar lebih faham dan kursus tersebut berjalan dengan lancar, ini kerana dalam memastikan proses pengajaran dan pembelajaran atas talian berjalan lancar ia saling berkait rapat dengan peranan Internet kerana jika mengalami gangguan seperti capaian Internet kurang baik maka ia akan memberi kesan kepada penerimaan ilmu pengetahuan (Abd Razak dan Mohd Rusli, 2022).

“Kursus-kursus itu tiada lah juga saya ikut, kalau ada kursus percuma untuk berniaga online nie saya ikutlah, bagus kursus dilakukan secara bersemuka”

(Informan 1, 32 Tahun)

“Asas-asas online itu ada juga tapi tiada pernah ikut apa-apa kursus lah. kalau ada kursus percuma tidak juga mahu”

(Informan 2, 19 Tahun)

“Patut juga ada kursus teknologi ini sebab teknologi ini semakin ke depan semakin maju, jadi kalau tidak tahu susah jugalah. Kami tanya-tanya sama anak-anak lah tapi itulah sudah tanya hari ini lepas itu besok lupa sudah”

(Informan 3, 25 Tahun)

Tidak dinafikan bahawa masyarakat luar bandar berhadapan masalah kekurangan kemahiran yang membolehkan mereka menggunakan kemahiran tersebut untuk menjana pendapatan, perkara ini turut dipengaruhi oleh motivasi dan keberanian yang rendah untuk mencuba sesuatu yang baharu (Hassan dan Siwar, 2021). Justeru itu, menurut Informan 4 dan 5 mereka kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran untuk menggunakan ICT sebagai platform untuk berniaga, jika mereka mengalami masalah semasa menggunakan ICT maka mereka akan meminta bantuan daripada anak-anak mereka. Hal ini lah telah menjadi penghalang kepada peniaga luar bandar Kudat untuk menyertai perniagaan atas talian dan memberi peluang kepada mereka untuk menjana pendapatan semasa PKP.

“Tidak berapa pandai, tapi kalau setakat whatsapp, tengok facebook pandailah tapi kalau online-online bisnes ini tidak berapa, orang lain dapat buat bisnes online tapi kalau kita ini tidak pandai apa boleh buat, tidak dapat buat apa-apalah. Anak-anak saya jauh daripada saya, dorang masa itu di kampung dia tidak dapat, sebab tidak dapat keluar kan jadi lepas PKP baru dia dapat balik..”

(Informan 4, 43 Tahun)

“Membeli online ini belum pernah lah, ndak lagi aku teringat mahu mencuba, cuma kami belajar sekarang macam jumpa-jumpa orang begitulah”

(Informan 5, 25 Tahun)

Ketiadaan kursus yang ditawarkan di sekitar kawasan peniaga mampu menjadi penghalang untuk peniaga. Walaupun peniaga mempunyai minat mendalam untuk berniaga atas talian namun faktor kekurangan kursus dan latihan perniagaan memainkan peranan penting, kursus dan latihan diberikan oleh pihak kerajaan yang bersifat asas sahaja tanpa ada susulan dan pemantauan berterusan telah menyebabkan peniaga-peniaga terkapai-kapai tanpa tujuan sehingga mereka tidak ada keyakinan untuk melibatkan diri lagi dalam perniagaan (Talib dan Jusoh, 2016). Informan 6 menyatakan untuk kursus berasaskan ICT memang beliau tidak menerima apa-apa informasi tersebut, walaupun beliau telah mencuba untuk berniaga atas talian semasa awal PKP namun tidak menerima sambutan yang menggalakkan daripada pelanggan dan mengambil keputusan untuk berhenti berniaga atas talian.

“Tiada, masa pkp itu memang tiada apa-apa kursus berkaitan teknologi ini tapi sebelum-sebelum pkp itu memang ada anu macam memasak, buat-buat kek”

“Ada juga cuba-cuba online, saya jual tanah tapi yang beli itu orang sini-sini juga. Yang daripada telefon itu memang tiada orang beli juga. Masa pkp pertama itukan saya tidak berniaga sebab orang luar pun tidak boleh masuk sini kampung. memang begitu itu pkp pertama itu memang ada tanda itu tidak boleh masuk. Sekarang tiada sudah peduli”

(Informan 6, 40 Tahun)

Berdasarkan hasil penelitian kedua-dua tema, peniaga luar bandar di di kawasan Kota Belud dan Kudat tidak mengalami keterbatasan penggunaan ICT yang teruk kerana tidak mempunyai masalah untuk membeli peranti digital seperti televisy, radio dan telefon kerana masih menggunakan ICT untuk melayari media sosial dan mencari informasi berita luar dan dalam negara walaupun tidak menggunakannya untuk memulakan

perniagaan atas talian, namun terdapat peniaga dari kawasan Kota Belud yang pernah melakukan transaksi pembelian jual-beli atas talian. Justeru itu, peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud dan Kudat dapat di kategori dalam *Digitally Wealthy* dan *Connected* berdasarkan pengkategorian kemiskinan digital oleh Barrantes (2007) dan Susanto (2016). Walaupun peniaga luar bandar di kedua-dua kawasan mengakui mengalami kerugian akibat tidak dapat menjalankan perniagaan atas talian, namun masih tidak menjadikan perniagaan atas talian sebagai sebuah alternatif untuk terus menjana pendapatan.

Ini kerana terdapat dua halangan yang menyebabkan peniaga di kedua-dua kawasan sukar untuk menyertai perniagaan atas talian, halangan pertama iaitu beradaptasi dan berinovasi dalam perniagaan kerana peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud lebih selesa menjalankan peniaga secara tradisional berbanding atas talian. Selain daripada mampu menjana pendapatan, peniaga luar bandar juga selesa dengan cara berniaga tradisional yang dilihat sedikit rumit untuk dipraktikkan dan hal ini menunjukkan peniaga mempunyai kurang kesedaran berkaitan kelebihan apabila mereka memulakan perniagaan atas talian. Manakala peniaga di kawasan Kudat juga selesa menjalankan perniagaan secara tradisional kerana mempunyai masa yang lebih fleksibel dan tidak memerlukan data Internet untuk mereka menjalankan perniagaan.

Halangan kedua yang dihadapi oleh peniaga luar bandar ialah kekurangan ilmu pengetahuan dan kemahiran, peniaga di kawasan Kota Belud mengakui tidak menerima apa-apa jenis kursus percuma berkaitan ICT dan mereka kekurangan ilmu pengetahuan untuk menggunakan ICT, namun mereka bersedia untuk menghadiri kursus yang ditawarkan secara percuma jika ia dilakukan secara bersemuka agar mereka lebih faham dengan pengisian kursus tersebut. Manakala peniaga di kawasan Kudat masih kurang mahir untuk menggunakan ICT kerana setiap kali berhadapan dengan masalah berkaitan ICT mereka akan meminta bantuan daripada ahli keluarga untuk menolong mereka. Perkara-perkara inilah yang telah menyebabkan peniaga luar bandar di kedua-dua lokasi kajian sukar untuk beradaptasi dengan ICT dan menyertai perniagaan atas talian sebagai alternatif perniagaan walaupun terpaksa mengalami kerugian.

Kesimpulan

Seiring dengan kemajuan teknologi digital pada masa kini, peniaga luar bandar perlu lebih bersedia untuk beradaptasi dengan perubahan semasa yang memperlihatkan perniagaan atas talian sebagai sebuah alternatif untuk memastikan perniagaan mereka terus kekal dalam menjana pendapatan walaupun semasa PKP. Tidak dinafikan hasil kajian mendapati bahawa peniaga luar bandar di kawasan Kota Belud dan Kudat Sabah secara dasarnya tidak mengalami masalah untuk mengakses teknologi digital dan komunikasi kerana masih berada di kategori *Digitally Wealthy* dan *Connected*, namun peniaga luar bandar masih jauh ketinggalan untuk menyedari kepentingan untuk beradaptasi dengan perubahan perniagaan yang sudah mulai rancak atas talian. Walaupun peniaga luar bandar berhadapan dengan halangan kesukaran beradaptasi dan berinovasi dan kekurangan ilmu pengetahuan, akan tetapi keselesaan dalam menjalankan perniagaan tradisional tanpa mahu meneroka peluang baru dalam perniagaan atas talian, akan menyebabkan golongan peniaga luar bandar jauh ketinggalan daripada arus kemajuan yang sentiasa bergerak pantas ke hadapan. Justeru itu, pengkaji mencadangkan agar dalam usaha menggalakkan peniaga luar bandar agar mampu beradaptasi dengan perniagaan atas talian, pihak kerajaan perlulah memfokuskan untuk menjadikan persekitaran peniaga dan masyarakat di kawasan luar bandar bersedia dengan perubahan landskap perniagaan digital.

Banyak perubahan dan inovasi yang harus dilakukan oleh peniaga, oleh itu sistem dan cara berniaga turut berubah dan memerlukan beberapa kemudahan seperti pusat penghantaran yang beroperasi secara cepat dan meliputi setiap kawasan, kerana kemudahan yang baik mampu memberi kepercayaan dan keyakinan kepada peniaga untuk menyertai perniagaan atas talian. Berdasarkan hasil tinjauan United Nations Development Programme (UNDP) Malaysia bersama United Nations Capital Development Fund (UNCDF) di kawasan luar bandar Sabah menunjukkan masyarakat luar bandar Sabah masih berhadapan isu masalah seperti akses jalan yang lemah dan perkhidmatan penghantaran yang mahal, hal tersebut telah menyebabkan perniagaan atas talian tidak dianggap sebagai pilihan tepat untuk peniaga luar bandar (Wei, 2021). Selain itu, kerajaan juga perlu menyediakan khidmat latihan bersemuka secara berterusan dan melakukan pemantauan agar peniaga-peniaga yang terlibat terus bermotivasi menjalankan perniagaan dan mempunyai sumber rujukan apabila mereka berhadapan dengan masalah berkaitan ICT. Perkara ini perlu diambil tindakan segera oleh pihak kerajaan dan peniaga luar bandar itu sendiri kerana perlu diingat COVID-19 yang melanda negara Malaysia

sukar dijangka dan memerlukan semua pihak untuk menyediakan perancangan untuk terus bertahan dalam perniagaan yang dijalankan.

Penghargaan: Setinggi-tinggi penghargaan diucapkan kepada Informan yang terlibat dalam kajian ini serta tidak lupa kepada pihak Universiti Malaysia Sabah atas pemberian geran bagi Skim Dana Khas SDK 0303-2020.

Persetujuan Termaklum: Persetujuan telah diperoleh daripada semua individu atau subjek yang menyertai kajian ini.

Konflik Kepentingan: Artikel ini tiada konflik kepentingan dengan mana-mana pihak.

Rujukan

- Abdul Hamid, R. (2021). Mendepani pandemik melalui rantai bekalan secara digital. Dalam Z. Mohd Makhbul, L. H. Osman, & F. Mohamad Hasun (Eds.), *Keusahawanan mendepani pandemik Covid-19* (pp. 66-79). Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Abdul Karim, H. (2019). Media sebagai alat mengartikulasi kesan social exclusion dalam kalangan belia luar bandar. Dalam H. Mohd Noor, H. Adnan, & T. P. R. Syed Hussain (Eds.), *Prasarana dan komuniti luar bandar* (pp. 65-97). Penerbit Universiti Malaysia Sabah.
- Abd Razak, R. H., & Mohd Rusli, N. F. (2022). Pembelajaran secara dalam talian: Tahap kesediaan dan keberkesanan pelaksanaannya kepada pelajar. *LSP International Journal*, 9(1), 31–43. <https://doi.org/10.11113/lspi.v9.18174>
- Adnan, M. H., & Samuri, N. A. (2019). Pembangunan prasarana dari perspektif pengguna. Dalam H. Mohd Noor, H. Adnan, & T. P. R. Syed Hussain (Eds.), *Prasarana dan komuniti luar bandar* (pp. 16-31). Penerbit Universiti Malaysia Sabah.
- Barrantes, R. (2007). Chapter 2: Analysis of ICT Demand: What is digital poverty and how to measure it? *Digital Poverty*, 29–53.
- Che Senik, Z., & Jamaludin, N. A. (2021). Peluang keusahawanan dalam ranjau pandemik. Dalam Z. Mohd Makhbul, L. H. Osman, & F. Mohamad Hasun (Eds.), *Keusahawanan mendepani pandemik covid-19* (pp. 20–35). Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Daud, R., & Jagy Ferdhaous, N. (2021). Cabaran perniagaan atas talian terhadap peniaga kecil di daerah Kudat Sabah: Satu kajian kes. Dalam N. S. Saleh & K. A. Mohamad Suhaimy (Eds.), *Inovasi sosial pemangkin pembangunan lestari* (pp. 103–121). Penerbit Universiti Tun Hussein Onn Malaysia.
- Hassan, K., & Siwar, C. (2021). *Phase of rural development in Malaysia: Shifting towards human resource development and well-being*. Universiti Utara Malaysia.
- Jaratin Lily, Sidah Idris, & Abdul Rahman Yaakob. (2021). Covid-19 Pandemic : The intention of Sabah Tamu business operators to stay in the tamu business. *Malaysian Journal of Business and Economics*, 8(2), 1–6.
- Katz, R. (2020). Economic impact of covid-19 Report of an economic experts roundtable. *Imc*, July, 1–35. https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/pref/D-PREF-EF.COV_ECO_IMPACT-2020-PDF-E.pdf
- Lekhanya, L. M. (2018, April 4). The digitalisation of rural entrepreneurship. *IntechOpen*. <https://www.intechopen.com/chapters/60145>
- Mohd Makhbul, Z., Osman, L. H., & Mohamad Hasun, F. (2021). Keusahawanan dalam era pandemik. Dalam Z. Mohd Makhbul, L. H. Osman, & F. Mohamad Hasun (Eds.), *Keusahawanan mendepani pandemik covid-19* (pp. 11–19). Penerbit Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Rashid, S. M. R. A., Hassan, F., Sharif, N. M., Rahman, A. A., & Mahamud, M. A. (2021). The role of digital marketing in assisting small rural entrepreneurs amidst Covid-19 movement control order (MCO): A case study in Peninsular Malaysia. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(4), 70–80. <https://doi.org/10.36941/AJIS-2021-0099>

- Rozmi, A. N. A., Nohuddin, P. N. E., Hadi, A. R. A., Bakar, M. I. A., & Nordin, A. I. (2020). Factors affecting SME owners in adopting ICT in business using thematic analysis. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*, *11*(7), 208–218. <https://doi.org/10.14569/IJACSA.2020.0110727>
- Susanto, A. (2016). Analisis kondisi digital poverty di Indonesia. *Jurnal Penelitian Pos Dan Informatika*, *6*(2), 169. <https://doi.org/10.17933/jppi.2016.060204>
- Talib, A., & Jusoh, H. (2016). *Penyertaan komuniti dalam keusahawanan luar bandar di Malaysia*. Penerbit Universiti Utara Malaysia.
- Wei, C. Y. (2021, April 9). E-commerce for rural development: A response to covid-19 recovery. *United Nations Development Programme (UNDP)*. <https://www.undp.org/malaysia/blog/e-commerce-rural-development-response-covid-19-recovery>